

Autistisen lapsen vuorovaikutuksen tukeminen

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Marja Ruotsalainen

Opinnäytetyö

Maaliskuu 2017

Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala

Kuntoutuksen ohjaaja (AMK)

Tekijä(t) Ruotsalainen, Marja	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä Maaliskuu 2017
	Sivumäärä 32	Julkaisun kieli Suomi
		Verkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi Autistisen lapsen vuorovaikutuksen tukeminen -kuvaileva kirjallisuuskatsaus		
Tutkinto-ohjelma Kuntoutuksen ohjaaja		
Työn ohjaaja(t) Teppo Karapalo		
Toimeksiantaja(t)		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Autistisilla lapsilla on vaikeuksia sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Suomessa autismikuntoutuksessa on edistytty paljon. Osa autismikirjon lapsista tarvitsee puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä.</p> <p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli koota tietoa, miten autistisen lapsen vuorovaikutusta tuetaan ja tavoitteena oli saada lisäinformaatiota vuorovaikutusta tukevista keinoista, joilla hän pääsee osalliseksi ja pystyy ilmaisemaan itseään arjessa. Opinnäytetyö toteutettiin kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, jonka tutkimuskysymyksenä oli: ”Miten autistisen lapsen vuorovaikutusta tuetaan?”</p> <p>Tiedonhaku opinnäytetyötä varten tehtiin käyttäen Medic-, Melinda- ja Chinal full text tietokantoja sekä manuaalisesti Google Scholarin avulla. Lopulliseen kirjallisuuskatsaukseen valittiin 7 julkaisua, jotka olivat 4 artikkelia, 1 kirja, 1 tutkimus ja systemaattinen kirjallisuuskatsaus. Opinnäytetyön tulokset analysoitiin teemälähtöisesti.</p> <p>Tuloksia tarkastellessa varhaiskuntoutuksen ja strukturoidun oppimisympäristön merkitys korostuivat. Autistisen lapsen vuorovaikutuksen ja sosiaalisen käyttäytymisen tukemisessa tärkeäksi nousi puhetta tukevien ja/tai korvaavien AAC- ja PECS-menetelmien käyttö ja niihin kannustaminen arjessa yhdessä perheen kanssa. Jokainen autistinen lapsi on yksilöllinen ja ainutlaatuinen.</p>		
Avainsanat (asiasanat) Autismi, autismikirjo, lapsen autismi, vuorovaikutus, tukeminen, PECS; AAC, menetelmät		
Muut tiedot		

Description

Author(s) Ruotsalainen, Marja	Type of publication Bachelor's thesis	Date March 2017
		Language of publication: Finnish
	Number of pages 32	Permission for web publication: x
Title of publication The interaction support with the children with autism- descriptive literature review		
Degree programme Bachelor of Rehabilitation Counselling		
Supervisor(s) Teppo Karapalo		
Assigned by		
<p>Abstract</p> <p>Autistic children have difficulties in interaction. In Finland, early rehabilitation in autism has made considerable progress. Some children with the autism spectrum need alternative augmentative methods.</p> <p>The purpose of the thesis was to collect information about the means of supporting the interaction of autistic children. The aim was that the collected information could be used in supporting autistic children to participate and express themselves in everyday life. The thesis was implemented as a descriptive literature review in which the research question was: "How to support autistic children's interaction?"</p> <p>The data for the thesis was searched by using the databases of Medic, Melinda, Cinahl full text and by doing manual search from Google Scholar. The final literature review consisted of seven search results including four articles, one book, one study and one systematic literature review. The results of the thesis were analysed by using a theme-based analysis.</p> <p>The results highlighted the importance of autistic children's early rehabilitation and of a structured learning environment. It is also important to use augmentative and assistive methods (AAC) and Picture Exchange Communication (PECS) to support speech and communication in co-operation with the family in everyday life all the time. However, it should be kept in mind that every autistic child is an individual and unique person.</p>		
Keywords/tags (subjects) Autism Spectrum Disorders, Children with autism, interaction, support, PECS, social skills, communication skill, communication methods		
Miscellaneous		

Sisältö

1	Johdanto.....	3
2	Autistinen lapsi	4
3	Autistisen lapsen vuorovaikutustaidot ja haasteet.....	5
3.1	Puheen tuottamisen haasteet.....	6
3.2	Puheen ymmärtämisen haasteet	6
3.3	Sosiaalisten taitojen haasteet	7
4	Autistisen lapsen vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin tukemisen keinot.....	8
4.1	AAC (Augmentative and/or Alternative Communication Methods).....	9
4.2	PECS (Picture exchange communication system)	10
4.3	Vuorovaikutusleikki	10
5	Autistinen lapsi ja kuntoutuksen ohjaus.....	11
6	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet.....	12
7	Opinnäytetyön toteutus.....	12
7.1	Tutkimusmenetelmä	12
7.2	Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tiedonhakuprosessi.....	13
8	Tutkimusaineiston analyysi.....	19
9	POHDINTA	23
9.1	Kirjallisuuskatsauksen tulosten tarkastelu ja johtopäätökset.....	23
9.2	Varhainen kuntoutus ja kuntouttava strukturoitu oppimisympäristö.....	24
9.3	AAC (Augmentative and/or Alternative Communication Methods).....	25
9.4	PECS (Picture exchange communication system)	27
9.5	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	28
9.6	Tutkimuksen hyödynnettävyys ja jatkotutkimusaiheet	29
	Lähteet.....	31

Kuviot

Kuvio 1 Tiedonhaun etenemisprosessi	17
---	----

Taulukot

Taulukko 2 Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen sisäänottokriteerit ja poissulkukriteerit	14
Taulukko 3 Lopulliset aineistohaun tulokset.....	18
Taulukko 4 Kirjallisuuskatsaukseen mukaan otetut julkaisut	20
Taulukko 5 Julkaisuista nousseet teemat.....	22
Taulukko 6 Käytännön keinoja viestiä autistisen lapsen kanssa.....	25

1 Johdanto

Jokaisella vuorovaikutuskokemuksella on merkitys elämässämme, joko heikentävä tai vahvistava. Kyky ilmaista itseään on keskeistä vuorovaikutuksen ja sosiaalisten tilanteiden luomisessa ja arjessa selviämässä. Entä jos nämä taidot puuttuvat? Autististen lasten vuorovaikutus- ja kommunikointikeinot ovat välillä haasteellisia ymmärtää. Autismin kirjon henkilöillä on vaikeuksia reagoida oikealla tavalla toisiin ihmisiin, katsekontakti ja tunteiden ilmaiseminen ovat erilaista. Autismikirjon häiriössä on kyse neurologisen kehityksen häiriöstä, mikä asettaa haasteita yksilön sosiaaliseen vuorovaikutukseen, kommunikaatioon, aistikokemuksiin ja käyttäytymiseen. (Kerola, Kujanpää ja Temonen 2009, 35, 37.)

Aiemmin lastentarhanopettajana työskentelin erityisen tuen tarpeen omaavien lasten ryhmissä, joissa sosiaalisia vuorovaikutustilanteita ja siirtymätilanteita helpottamaan ja tukemaan käytettiin kuvakommunikaatioita, tukiviittomia ja strukturoitua päiväjärjestystä. Joillakin asiakkailla oli diagnosoitu lieviä autistisia piirteitä.

Kuntoutuksen ohjaajan opinnoissani lähdin etsimään kansainvälistä harjoittelupaikkaa Euroopasta ja löysin Maltalta Inspire (2016) Foundationin. Inspire auttaa yli 1000 ihmistä, joilla on Downin oireyhtymä, autismi tai CP-vamma. Harjoitteluni aikana työskentelin autististen lasten, joilla oli erityisesti vuorovaikutuksessa haasteita. Vuorovaikutuksen tukemisessa käytettiin myös Maltalla kuvakommunikaatioita.

Autistisen lapsen välillä mysteeriseenkin maailmaan pääseminen on ollut välillä vaativaa. Autismin kuntoutusmenetelmien vaikuttavuudesta ei ole paljoa tutkimusnäyttöä. Mutta nykykäsitysten mukaan varhaiskuntoutus on lapsen kehityksen kannalta hyödyllisempää kuin se, että jätettäisiin kuntouttaminen kokonaan. Halusinkin opinäytetyöni avulla selvittää, millaisia autistisen lapsen vuorovaikutuksen tukemisen keinoja on olemassa. Osa autismin kirjon lapsista tarvitsee puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä.

Yksilöllinen kommunikointitavan opettelu ja vahvistaminen ovat autismin kirjon lapsen kuntoutusta unohtamatta toimintaympäristön positiivista kannustusta ja ohjausta.

Opinnäytetyöni aihetta on rajattu niin, että siinä käsitellään vain alle kouluikäisiä lapsia. Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa kuvaileva kirjallisuuskatsaus lapsuusiän autismin vuorovaikutuksen tukemisesta ja näin saada lisäinformaatiota autistisen lapsen vuorovaikutusta tukevista keinoista, joilla lapsi pääsee osalliseksi ja pystyy ilmaisemaan itseään.

2 Autistinen lapsi

Vanhemmat yleensä huomaavat lapsensa poikkeavat piirteet jo ennen 1 – 2- vuoden ikää, esim. katsekontaktin ja jaetun huomion vähäisyyden, reagoimattomuuden omaan nimeen. Kumpulainen ym. (2016, 219) kirjoittavat autistisesta kolminaisuudesta, joka käsittää sosiaalisen vuorovaikutuksen poikkeavuudet, kommunikaatiokyvyn poikkeavuudet ja kaavamaiset, toistuvat stereotypiat. Kumpulainen ym. (2016, 217) kuvaavat autismikirjon häiriölle tyypillisiksi sosiaalisen vuorovaikutuksen, kommunikaation ja kognitiivisten taitojen kehitysviivästymät – ja poikkeavuudet. Kerola ym. (2009, 97) mukaan autismin kirjossa on tyypillistä poikkeava reagointi aistiärsykkeisiin. Aistinkanavat ärsykkeisiin joko reagoi liikaa tai liian vähän. Tätä voidaan auttaa toiminta- ja oppimisympäristön muokkaamisella. Lapsuusiän autismin tunnistaminen ja diagnosointi ovat tärkeää, varhaisen kuntoutuksen aikaansaamiseksi (Kumpulainen ym. 2016, 217).

Tavallisimmat autismikirjon häiriöistä ovat lapsuusiän autismi, epätyypillinen autismi ja Aspergerin oireyhtymä. Suomessa autismin kirjon diagnosointiin on tulossa muutos mahdollisesti vuonna 2018, jolloin yhdistävänä sateenvarjodiagnoosina tulee olemaan autismin kirjon häiriö. (Autismikirjo n.d.). Autistisia lapsia on arvioitu olevan 27–60/10 000. Autististen häiriöiden tunnistaminen on parantunut, ja lievemmätkin häiriöt diagnosoidaan. Kokonaisvaltaisen kuntoutuksen avulla voidaan vahvistaa vuorovaikutus- ja kommunikointitaitoja ja parantaa henkilön selviytymiskeinoja arjen tilanteissa. (Autististen lasten ja nuorten hoito -ja kuntoutus 2013.)

Kerola, Kujanpää ja Temonen (2009, 23) tuovat esille autismin taustalla olevan neurologisen kehityksen häiriön, mikä aiheuttaa ongelmia aivojen toiminnassa ja erilaisten aistihavaintojen käsittelyssä. Autistiset käyttäytymispiirteet aiheuttavat vaikeuksia lapsen ja hänen ympäristönsä välisessä vuorovaikutuksessa. Autismikirjon häiriö on lapsuuden laaja-alainen, yksilöllinen kehityshäiriö, jossa esiintyy vakavia ja laaja-alaisia vajavuuksia lapsen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja viestintätaidoissa. Autismin taustat ovat suurelta osin tuntemattomia.

Autismin kirjon oireyhtymän diagnosointi tapahtuu moniammatillisessa työryhmässä erilaisia seulontaan ja arviointiin liittyviä oirelistoja, strukturoituja haastatteluja sekä havaintomittareita apuna käyttäen, unohtamatta henkilön koko kehityshistoriaa. Diagnoosia tehtäessä kiinnitetään huomiota kommunikointiin, sosiaaliseen vuorovaikutukseen sekä kiinnostuksen kohteisiin. Tärkeimpinä osa-alueina diagnoosia tehtäessä ovat kommunikointi, sosiaalinen vuorovaikutus ja kiinnostuksen kohteet. (Autismikirjo n.d.) Kumpulainen ym. (2016, 221) toteavat seulontalomakkeiden ja diagnostisten arviointiasteikkojen olevan nykyajan järjestelmällistä autismikirjon diagnosointia.

3 Autistisen lapsen vuorovaikutustaidot ja haasteet

Kerolan ym. (2009, 171) mukaan vuorovaikutus on toimivan kommunikaation perusta. Autistisella henkilöllä voi olla kognitiivisissa toiminnoissa yksilöllisiä puutteita, jolloin hän tarvitsee ollakseen vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointikeinoja.

Lapsen tilannetta aletaan tutkimaan, kun vanhemmat/päiväkodin henkilökunta kiinnittää erityistä huomiota lapseen, jos häneltä puuttuu esim. taito olla vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa, ei puhu tai hae katsekontaktia. Kyse ei ole aina vuorovaikutustaitojen puuttuessa autismita, lisätutkimuksilla saadaan asioihin selvyyttä.

Lastenneuvolassa pohditaan asiaa ja tarpeen tullen vanhemmat ohjataan lisätutkimuksiin oman terveyskeskuksen psykologille. Foniatri tarkistaa lapsen fyysisen ja rakenteellisen kunnon puheen tuottamisen kannalta mm. suun lihakset ja kuulon. (Autismikuntoutus 2014.)

Kerola ym. (2009, 60) toteavat autistisen lapsen kielen kehityksen perustuvan näköaistin visuaalisuuteen ja vaikeuteen erotella äänteitä. Autistisen lapsen kuulon kautta havaittu maailma on täynnä yksityiskohtia, tällöin lapsi keskittyy visuaaliseen viestiin ja puhe jää ymmärtämättä. Autistinen lapsi ei saa ilmaistua viestejään ymmärrettävästi, mikä johtaa esim. huutamiseen, kädestä kiskomiseen, omaehtoiseen toimintaan (tavaroiden heittäminen, karkaaminen ym.). Autistisella lapsella on myös puutteita ilmeiden ja eleiden ymmärtämisessä ja käytössä.

3.1 Puheen tuottamisen haasteet

Autismikirjon lapsen kielenkehitys on poikkeavaa jo varhain. Vauvana jokeltelua ja ääntelyä on vähän, ensimmäiset sanat voivat ilmaantua normaaliin tapaan, mutta sanoja ei ole tai niiden määrä ei lisäännä, kielenkehitys taantuu. (Laurinkari, Saarinen, Kärnä & Besio-Laurens 2014,14.)

Kerola ym. (2009,67) toteavat autistisen henkilön kielen käytön ongelmien pohjautuvan joko dyspraksiaan eli sana ei äänny, vaikka henkilö tietää sen tai afasiaan eli sana ei tule edes mieleen. Autistisen henkilön kielen kehitys perustuu mekaaniseen muistiin, näköaistiin, toistuviin tilanteisiin, ulkoa opittuihin fraaseihin ja käytäntöön. Kumpulaisen ym. (2016, 227) kuvailevat autismikirjon lapsen äänteiden erottelukyvyn vaikeuksien vaikuttavan puheen tuottamiseen ja puheen vastaanoton kehittymiseen.

Myös kielen käyttö ryhmätilanteissa toisten lasten kanssa on vaikeaa. Autismikirjon lapsilla ja nuorilla esiintyy usein ekolaliaa eli kaikupuhetta. Kaikille lapsille ei kehity välttämättä puhekieltä. Kuntoutuksessa lähdetään liikkeelle kommunikointitilanteiden muokkaamisesta turvallisiksi ja toimintoihin liittyviksi. (Kerola ym. 2009, 61, 66.)

3.2 Puheen ymmärtämisen haasteet

Kerola ym. (2009, 62) näkevät puheen ymmärtämisen pulman olevan autistisella henkilöllä tilannesidonnaista ja konkreettista. Autistiset henkilöt eivät ymmärrä puheen vivahteita ja tunneilmauksia.

Autismikirjon lapselle puheeseen jumittaminen, voi olla turvallisuutta tuova rutiini, jolla hän saa sekavalta tuntuvan ympäristön jäsennettyä. Hän voi toistaa samoja kysymyksiä toistuvasti, vastausten saaminen ei ole niin oleellista, vaan kysyminen on se rutiini. Laurinkari ym. (2017, 15) kuvaavat autistisen henkilön ymmärtävän yksittäisiä sanoja paremmin kuin lauseita. Hänen on vaikea oppia ymmärtää sanojen merkitystä ja kielen käyttöä vuorovaikutukseen toisten kanssa.

Puheen kehittämistä voidaan pitää yhtenä opetuksen ja kuntoutuksen päämäärinä. Autistinen henkilö tarvitsee puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatioita. Puhutun kielen ymmärtäminen varmennetaan visuaalisin keinoin. Kuvat, eleet, piirtäminen visuaalisesti tai konkreettisesti esineillä luo autistiselle henkilölle turvallisen olon. (Kerola ym. 2009, 64.)

3.3 Sosiaalisten taitojen haasteet

Ihminen muodostaa käsityksensä itsestään vuorovaikutuksessa toisiin ihmisiin. Normaalisti sosiaalisuutta opitaan tekemällä havaintoja, jäljittelen ja matkimalla. Autistisen lapsen haasteet ovat vastavuoroisuudessa. Autismikirjon henkilön sosiaaliset vuorovaikutustaidot eivät kehity normaalilla tavoin toteavat Laurinkari ym. (2014,15.) Tämä näkyy aloitekyvyn puutteena sosiaalisissa kontakteissa, katsekontaktin ja jaetun huomion puutteina vuorovaikutustilanteissa. Autismin kirjon lapsilla ei ole aina keinoja itsensä ilmaisemiseen ja ymmärtää jaettua huomioita. Lapsi voi vetäytyä syrjään, mikäli sosiaalisia taitoja ei harjoitella. Kannustavalla toimintaympäristöllä on suuri merkitys, koska autistinen lapsi ei itse välttämättä aloita kommunikointia.

Kerolan ym. (2009, 92) mukaan autismiin liittyy myös käyttäytymistaitojen puutteita, kuten esim. kommunikoinnin puuttuminen, havaintovaikeuksia, leikkikäyttäytymisen puuttuminen ja vähäiset omatoimisuustaidot. Autismi kirjon henkilö korvaa nämä puutteet omilla tutuilla, ehkä oudoillakin hänelle turvallisilla toimintatavoilla.

Kerola ym. (2009, 41) korostavat autismin kirjon henkilöiden sosiaalisen vastavuoroisuuden puuttumista. Tähän liittyy myös kykenemättömyys ennakoida toisten aiko-
muksia. Autistisilla henkilöillä on vaikeuksia niin sanallisessa kuin sanattomassa viestinnässä.

Autistisilla on vaikeuksia ymmärtää ja tulkita toisten ajatuksia, tunteita ja toimia. Sosiaalisia taitoja opetellaan arjen tilanteissa ohjaamalla, opettamalla jäljittelytaitoja, mallittamalla ja käyttäytymisen muokkaamisella mallin, vihjeiden ja palkitsemisen avulla. (Kerola ym. 2009, 41.)

4 Autistisen lapsen vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin tukemisen keinot

Nykyään autismikirjon lasten kuntoutukselliset lähestymistavat korostavat luontaista vuorovaikutusta ja yhteistyötä vanhempien sekä eri alojen ammattilaisten välillä huomioiden lapsen yksilöllisyys. Vanhemmat ovat kuntoutuksessa mukana, jossa huomioidaan lapsen kehityksellisiä herkkyyksia ja harjoitellaan mm. yhteistoimintaa ja kommunikaatiota positiivisessa vuorovaikutussuhteessa. (Kumpulainen ym. 2016, 228.)

Kerolan ym. (2009,23) korostavat kasvatuksellisen kuntoutuksen merkitystä lapsen kommunikoinnin ja sosiaalisen kehityksen tukemisessa, elämänlaadun edistämisessä ja toistuvan, kaavamaisen ja rajoittuneen käyttäytymisen vähentämisessä. Autismikuntoutuksen keskeisenä tavoitteena on vuorovaikutukseen pääseminen ja kehittää kommunikointia. Autismikirjon lapsen kuntoutuksessa on tärkeää kommunikaation kehittämisen visuaalisin keinoin, jäljittely-, ja vuorovaikutus- ja sosiaalisten taitojen, tunteiden tunnistaminen, toiminnanohjauksen ja oman kehon hahmotuksen kehittäminen. (Kerola ym. 2009, 223.)

Kumpulainen ym. (2016, 228) näkevät, että autismikirjon lapsen ja nuoren arjen kuntoutus tulisi olla kasvatuksellista, jossa puhe- ja toimintaterapia ovat tärkeässä roolissa.

Kun terapiat toteutetaan lapsen arkiympäristössä eli kotona, päiväkodissa tai koulussa yhteistyössä vanhempien ja muiden läheisten kanssa voidaan parhaiten vastata arjen tuomiin haasteisiin. Autismikirjon lapsi hyötyy ympäristöstä, jossa on mahdollista spontaaniseen kommunikointiin. Positiivisen palautteen ja toistuvien onnistuneiden kokemusten kautta lapsi itse motivoituu ottamaan kontaktia ja ilmaisemaan itseään. (Search 2007, 97.)

4.1 AAC (Augmentative and/or Alternative Communication Methods)

Autismin kirjon lapsilla, joilla on sekä puheen tuottamisessa, että ymmärtämisessä hankaluuksia ovat AAC-keinot (Augmentative and/or Alternative Communication Methods) eli puhetta tukevat ja/tai korvaavat kommunikointikeinot ensisijaisen tärkeitä käyttää (Kerola ym. 2009, 78). Kuvia valittaessa on tärkeää, että kuva merkitsee samaa kaikille kommunikoinnissa mukana oleville.

Arjen sujumisessa helpottaa yhteisen kommunikaatiotavan löytäminen. Perhettä auttaa yleensä puheterapeutti ja kuntoutuksen ohjaaja. Kuntoutuksen ohjaaja tekee kotikäyntejä, jolloin perhe saa tietoa käytännön asioissa. Samoin mikäli lapsi on päivähoidossa kuntoutuksen ohjaaja ohjeistaa autistisen lapsen kommunikaatiotavoissa. Voidaan käyttää tukiviittomia, PCS-kuvia tai kommunikaatiokansioita. Lapselle voidaan tehdä myös oma kuvakansio, jonka avulla hän kommunikoi. (Kerola ym. 2009, 78.)

Kuvien käyttö on useammalle autistisella lapselle avain kommunikoinnin maailmaan Kerolan ym. (2009, 70) mukaan. Kuvien avulla saadaan myös onnistumisen ilo, kun käyttäytymispulmat vähenevät ja yhteistoiminta onnistuu. Kuvat auttavat jäsentämään aikaa ja ympäristöä. Kuvittamalla autistisen lapsen ympäristöä asiat selvenevät ja samalla tuetaan lapsen omatoimisuutta.

Päivittäisen toimintaympäristön, sosiaalisten tilanteiden ja aikataulujen selkeyttäminen kuvilla, esineillä tai toistuvilla käytänteillä auttavat Kumpulaisen ym. (2016, 229) mielestä lapsen ympäristön jäsentämistä. Myös tilanteiden ennalta käyminen kuvien avulla tai pikapiirtämällä helpottaa lapsen siirtymätilanteissa. (Kerola ym. 2009, 84.)

Jordan (2001, 113) kuvailee autistisen lapsen kehitystä yksilöllisenä, riippuen heidän vuorovaikutustaidoista ja rajoitteista. Vertaistuki toisten autististen lasten perheiden kanssa on tärkeää, sillä useat vanhemmat ovat helpottuneita löytäessään lapsistaan samanlaisia käyttäytymisen maneeereita ja tapoja.

4.2 PECS (Picture exchange communication system)

Varhainen kommunikaatiotaitojen kuntoutus on tärkeää, sillä kommunikaatiotaidot vaikuttavat keskeisesti lapsen elämänlaatuun ja tulevaisuuteen. Kumpulainen ym. (2016), korostavat autismikirjon lapsen kuntoutuksessa tärkeäksi esim. kommunikaation kehittämistä visuaalisin keinoin. PECS (Picture exchange communication system) eli kuvanvaihto kommunikaatio menetelmä, on kehitetty Yhdysvalloissa 1980-luvulla tarkoituksellisen kommunikaation opettamiseksi autismikirjon lasten kuntoutuksessa. PECS-menetelmässä käytetään yksinkertaisia kuvasymboleita ja tätä menetelmää käytetään tiiviisti autistisen henkilön arkielämän tukemisessa.

PECS -menetelmän alussa lapsi opetetaan antamaan haluttu, yksitäinen toiminnan kuva ohjaajalle, joka välittömästi antaa palautetta. Käytetään käyttäytymisterapeuttisia peruskäytänteitä- ja käsitteitä, kuten vihjeitä, fyysistä tukea ja palkkioita. Myöhemmin edetään lausetasolle asti. PECS-menetelmä on edistänyt innovatiivisesti kommunikointia ja käyttäytymisanalyysijä. (Kerola ym. 2009, 75.)

Huhtasen (2011,68) toteaa PECS :n olevan ainoa Suomessa käytössä oleva aloitteellisen vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin opettamisen menetelmä. PECS:ssa harjoitellaan aloitteellista ja kommunikoivaa itseilmaisua. Lukuisat toistot ja motivoivat harjoitteet rohkaisevat oppilasta jäljittelemään sanoja ja lauseita.

4.3 Vuorovaikutusleikki

Seach (2001, 28) näkee leikin olevan lapselle ainutlaatuinen tapa olla vuorovaikutuksessa maailman kanssa. Kaikki lapset tarvitsevat mahdollisuuksia tutkia ja olla leikkisiä vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Autismikirjon lapselle leikissä on tärkeää saada kokea leikkimisen iloa olemalla vastavuoroisessa tekemisessä toisten lasten kanssa.

Autismikirjon lapset tarvitsevat positiivisen toimintaympäristön, jossa heidän vuorovaikutuskeinoja ymmärretään ja heidän empatiakyvyn kehittymistä tuetaan eläytymällä. Vastavuoroisella eläytymisellä ja samaistumisella autismikirjon maailmaan on syvällinen merkitys kognitiivisten taitojen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen kehittymiselle. Monelle autistiselle lapselle aistiärsykkeillä on suuri merkitys heidän leikkiessä ja ollessa vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Autistinen lapsi kokee olevansa hyväksytty ja arvokas, kun leikkiympäristö on turvallinen ja leikki on tuettua ja itseohjautuvaa. Vuorovaikutusleikissä lapsen minäkäsitys vahvistuu eri tunnetilojen kokemisen myötä. Autistinen lapsi rakentaa usein minäkuvansa siihen, miten toiset kokevat ja käyttäytyvät heitä kohtaan. Tuettu vuorovaikutusleikki auttaa ja rohkaisee autistisia lapsia itsetietoisemmiksi, kun tunteita peilataan ja sanoitetaan. (Seach 2001, 28.)

5 Autistinen lapsi ja kuntoutuksen ohjaus

Suomessa autismikuntoutuksessa on edistytty paljon. Autismikirjoon liittyvä vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin ongelmat vaikuttavat oppimiskykyyn. Neurologisesti varhainen kuntoutus autismikirjon lapselle on paras alle 3-vuotiaana. Kerola ym. (2009, 213 – 217) näkevät kasvatuksellisen kuntoutuksen merkityksen autistisen lapsen koko elämänsäkaudessa ja kaikissa toimintaympäristöissä, niin kotona kuin päivähoitossakin. Kuntoutuksen ohjaajan merkitys tässä moniammatillisessa verkostossa on luoda hyvä yhteistyösuhde vanhempien ja lääkäreiden sekä muiden lapsen kanssa työskentelevien ammattilaisten välillä. Autistiselle lapselle visuaalinen vuorovaikutus ja päiväjärjestys tuovat turvaa. Lapsen oma lähipiiri, vanhemmat ja sisarukset ovat hänen tärkeimmät kuntouttajat.

Kuntoutuksen ohjaaja voi olla heidän tukena ja ohjaamassa arjen sujumisessa ja keinoissa tukea kommunikaatio- ja vuorovaikutustaitojen kehittymistä. Kuntoutuksen ohjauksessa tavoitteena on lapsen arjen kehittäminen yhdessä lähipiirin kanssa.

6 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyöni tarkoitus oli tehdä kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tuoda esille koottua ja tiivistettyä suomalaista ja ulkomaista tietoa lapsuusiän autismin vuorovaikutuksen tukemisesta, käytetyistä menetelmistä ja keinoista.

Opinnäytetyön tavoitteena oli, että kirjallisuuskatsauksen avulla saatua tietoa voitaisiin hyödyntää lapsuusiän autismin vuorovaikutuksen tukemisessa arjessa ja kehittämisessä.

Kirjallisuuskatsausta ohjaava tutkimuskysymykseni oli:

Miten autistisen lapsen vuorovaikutusta tuetaan?

7 Opinnäytetyön toteutus

7.1 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä oli kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Kirjallisuuskatsauksia voidaan luokitella kolmeen eri pääkategoriaan: 1. kuvailevat katsaukset (narrative literature reviews), 2. systemaattinen kirjallisuuskatsaukset sekä 3. määrällinen/laadullinen meta-analyysi (Stolt, Axelin, Suhonen 2016, 8). Narratiivinen kirjallisuuskatsaus on tietyn aihealueen tutkimustiedoista tehty asiantuntijan/asiantuntijoiden tekemä koonti (Johansson, Axelin, Stolt & Ääri 2007, 4).

Kirjallisuuskatsaus on tutkimusmetodi, jolla syvennetään tietoa jo olemassa olevista tuloksista (Tuomi & Sarajärvi 2009, 123). Katsauksessa etsitään vastausta kysymykseen eli johonkin tutkimusongelmaan (Leino-Kilpi 2007, 2). Kuvaileva kirjallisuuskatsaus lähtee liikkeelle tutkimuskysymyksen muodostamisesta, aineiston keräämisestä, aineiston kuvailusta päättyen tulosten tarkasteluun (Kangasniemi, Utriainen, Aho-
nen, Pietilä, Jääskeläinen & Liikanen, 2013, 293).

Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa tehdään aineiston sisäistä vertailua jo olemassa olevasta tiedosta sekä päätelmiä vahvuuksista ja heikkouksista. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen analyysissä voi yksi tai useampi päälähde muodostaa perustaa itse tarkastelemiseen, jota muun kirjallisuuden avulla käsitellään. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on aineiston vertailu ja uusien johtopäätösten teko sen pohjalta. (Kangasniemi ym. 2013, 296 – 297.)

7.2 Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tiedonhakuprosessi

Tutkimuskysymys ohjasi tiedonhakua. Alustava kirjallisuuskatsaus suoritettiin sähköisten tietokanto-aineistojen hankkimisen avulla joulukuussa 2016. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen aineiston haku toteutettiin helmikuussa 2017 Jyväskylän ammattikorkeakoulun kirjastoinformaattikon kanssa yhteistyössä. Varsinainen tiedonhaku suoritettiin käyttäen Medic, Melinda ja Cinahl with full text-tietokantoja. Lisäksi manuaalinen tiedonhaku suoritettiin Google Scholarin kautta.

Medic sisältää viitteitä kotimaisista lääke- ja hoitotieteellisistä artikkeleista, kirjoista, väitöskirjoista, opinnäytetöistä ja tutkimuslaitosten raporteista. Melinda on suomalaisten kirjastojen yhteistietokanta. Cinahl with full text on hoitotieteen, hoitotyön ja fysioterapian kansanvälinen viite- ja kokotekstitietokanta (Johansson ym. (2007, 30, 31.)

Hakutulokset rajattiin englannin- ja suomenkielisiin aineistoihin ja hakuajan ajalle vuosiin 2009 – 2017, jotta saataisiin mahdollisimman ajan tasalla olevaa tietoa. Tiedonhaku rajattiin myös ikäryhmään 3 - 7- vuotiaat lapset.

Tietokantahaussa käytettiin suomenkielisinä hakusanoina termejä autismi, autismikirjo, lapsi, vuorovaikutus, tukeminen, sosiaaliset taidot ja vuorovaikutuksen menetelmät sekä kommunikointimenetelmät sekä näiden yhdistelmät.

Englanninkielisinä hakusanoina käytettiin: autism spectrum disorder, autistic children, social support, social interaction, child development disorder, social skills, PECS, AAC, pictures, support and communication methods. Kirjallisuushaussa käytettiin Boolean hakuoperaattoreita ja sanakatkaisuja (*).

Boolean operaattoreita (and, or, not) käytetään, jos tiedonhaun kohdetta ei voi kuvata vain yhdellä asia- tai hakusanalla.

Hakusanat on kuvattu eri tietokannoissa taulukkoon 1.

Taulukko 1 Hakusanat eri tietokannoissa

<p>MEDIC autis* AND laps* AND sos*vuorovaik*</p> <p>MELINDA autis? AND child? interact? communicat?</p> <p>CINAHL WITH FULL TEXT autist* AND child* AND communication skills* OR "social interaction skills" "support" OR" child development disorder" OR" social skills" OR Pecs* OR" AAC" CHILD*OR pictures* OR "support" OR interaction* "OR "communication methods"</p> <p>GOOGLE SCHOLAR (MANUAALINEN HAKU) autism spectrum disorder interaction support methods pecs "aac"</p>
--

Tiedonhaussa käytettiin sisäänotto- ja poissulkukriteereitä, jotta tiedonhaku olisi rajoitettu ja tutkimuskysymystä vastaavat julkaisut löytyisivät. Tiedonhaun sisäänotto- ja poissulkukriteerit on kuvattu alla olevaan taulukkoon 2.

Taulukko 1 Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen sisäänottokriteerit ja poissulkukriteerit

<u>Sisäänottokriteerit:</u>	<u>Poissulkukriteerit:</u>
<ul style="list-style-type: none"> • konkreettinen menetelmä, toimintatapa tai käytäntö • vahvistaa autistisen lapsen vuorovaikutusta • soveltuu autistisen lapsen vuorovaikutusta tukeväksi menetelmäksi • artikkelissa kuvataan suomen tai englannin kielellä • kuvaa AAC-menetelmien/ kuvien, /vuorovaikutusleikin merkitystä vuorovaikutuksen tukemisessa ja/tai kuntoutuksessa • soveltuu moniammatillisesti käytettäväksi • on julkaistu 2009–2017 • 3 – 7-vuotiaat lapset 	<ul style="list-style-type: none"> • ei konkreettinen menetelmä tai keino, joka tukee autistisen lapsen vuorovaikutusta • vuorovaikutusta arvioidaan vain määrän kautta • kuvaa lapsen vuorovaikutuksen menetelmiä ja keinoja ja/tai osallistumista kapea-alaisesti • menetelmä/keino on suunniteltu autistisille aikuisille • väline soveltuu vain tietyn ammattiryhmän käyttöön • on julkaistu ennen 2009-lukua • yli 7-vuotiaat lapset

Ensimmäinen tiedonhaku aloitettiin Medicistä, jossa käytettiin seuraavia hakusanoja ja –lausekkeita *autis* AND laps* AND sos*vuorovaik*autismik* AND laps* kommunik**. Hakukielenä oli suomi ja englantia, aikavälillä 2009 – 2017. Tiedonhaku tuotti näillä hakusanoilla yhteensä 8 hakutulosta. Otsikon ja sisällön perusteella valittiin 5 tulosta lähempään tarkasteluun. Nämä julkaisut luettiin kokonaan läpi ja kirjallisuuskatsaukseen valittiin sisäänotto- ja poissulkukriteerien tarkentamisen kautta 3 julkaisua. Julkaisut ovat Suomen lääkärilehden katsausartikkeleita.

Toinen tiedonhaku suoritettiin Melindassa tarkennetussa haussa, seuraavien hakusanojen – ja lausekkeiden avulla *autis? AND child? interact? communicat?* Hakukielenä oli englantia, aikarajaus 2009 – 2017 vuosien välillä. Tiedonhaun tuloksena saatiin 19 hakutulosta, joista otsikon perusteella valittiin 3 tarkemmin tarkasteltavaksi, joista mukaan jäi sisällönkin perusteella 3 julkaisua. Kirjallisuuskatsaukseen näistä kolmesta julkaisusta sisäänotto- ja poissulkukriteereiden sekä aineiston saatavuuden ja maksullisuuden vuoksi valikoitui vain 1 julkaisu.

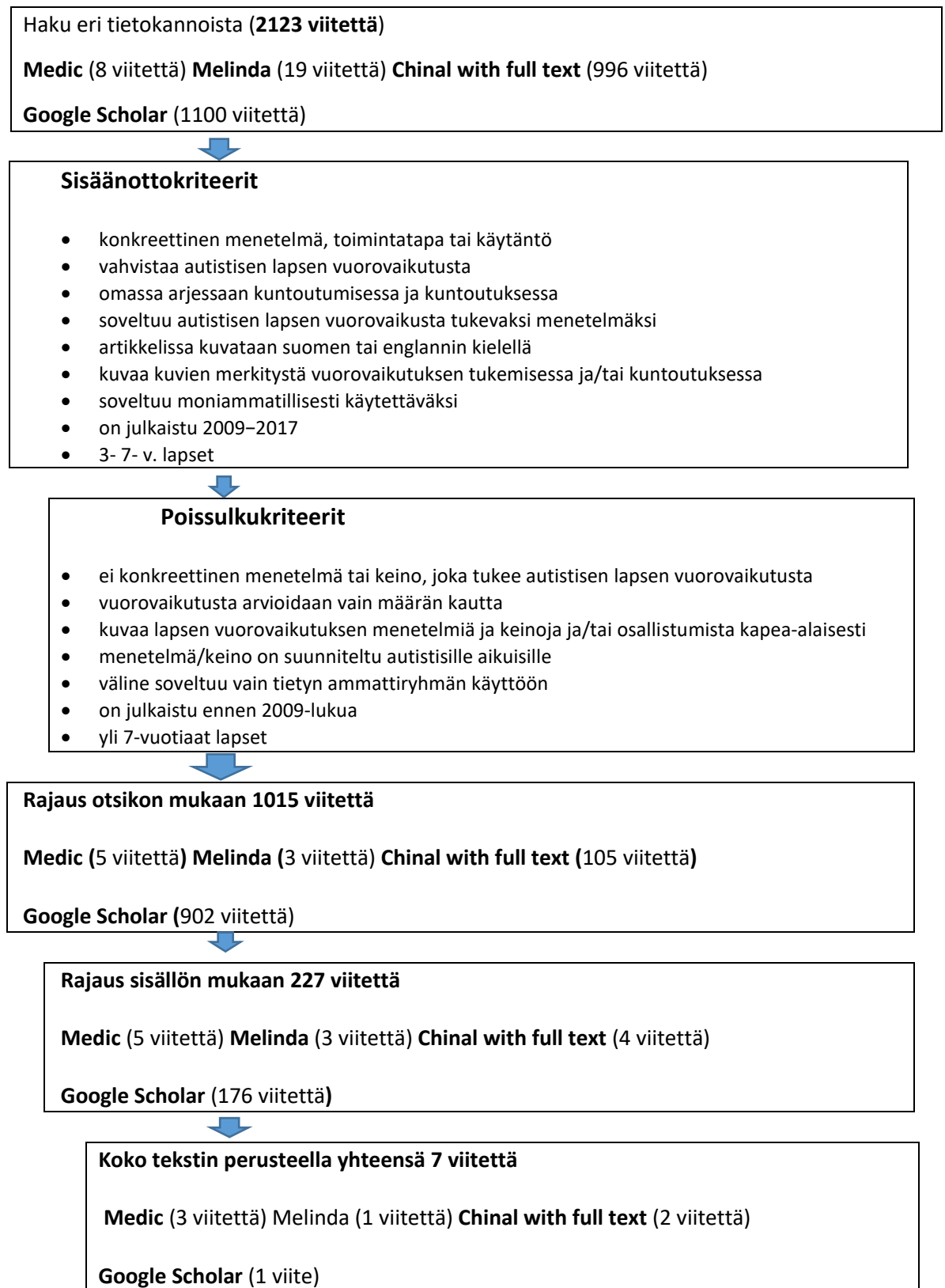
Kolmas tiedonhaku tehtiin Chinahl with full text: ssa, seuraavien hakusanojen – ja lausekkeiden, yhdistelmien avulla, *autist* AND child* AND communication skills* OR “social interaction skills” “support” OR “child development disorder” OR “social skills” OR Pecs* OR “AAC” CHILD*OR pictures* OR “support” OR interaction* “OR “communication methods**.

Tässä haussa oli mukana full text, abstract ja references, kielenä englantia ja ikäryhmä 2-5- ja 6- 12 v. lapset, haku vuosille 2009 – 2017. Tämä tiedonhaku tuotti yhteensä 996 hakutulosta, otsikoita tarkennettiin vielä seuraavilla sanoilla: *autistic disorder, alternative and augmentative communication, communication skills, social skills* tämä hakutulos tuotti 105 tulosta, joista tarkastelun ja tiukan tarkennetun sisällön perusteella valittiin 4. Nämä julkaisut luettiin kokonaan läpi ja sisäänotto- ja poissulkukriteereiden täyttämiä julkaisuja jäi lopulta 2 kappaletta.

Hakua täydennettiin vielä neljännellä tiedonhaulla manuaalisesti Google Scholarista seuraavilla hakusanoilla, autism spectrum disorder interaction support methods pecs "aac". Tämä tiedonhaku tuotti yhteensä 1100 hakutulosta, joten haettava ajanjakso rajattiin vielä vuosiin 2009 – 2017. Haku tuotti vielä 902 julkaisua, joten ajanjakso rajattiin kaikkein uusimpiin eli vuosiin 2016 – 2017. Hakutuloksena oli 176 julkaisua.

Näistä julkaisuista mukaan valittiin vain yksi, sillä tämä julkaisu kattoi ikäryhmän 3 – 7 -vuotiaat, sisäänotto- ja poissulkukriteerit sekä vastasi asetettuun tutkimuskysymykseen, tarjosi tietopohjaa autistisen lapsen vuorovaikutuksen tukemiseen AAC-menetelmien kautta sekä varhaisen kuntoutuksen vaikutuksia käytännössä ja tulevaisuudessa.

Tiedonhaussa tulokset rajattiin otsikon, sisällön ja koko tekstin mukaan. Tiedonhaun etenemisprosessi on kuvattu kuviossa 1.

Kuvio 1 Tiedonhaun etenemisprosessi

Lopulliset aineistohaun tulokset eri tietokannoista on kuvattu taulukkoon 3.

Taulukko 2 Lopulliset aineistohaun tulokset

Tietokanta	Hakusanat	Lopulliset aineistoon hyväksytyt julkaisut
Medic	autis* AND laps* AND sos*vuorovaik*	3 julkaisua
Melinda	autis? AND child? interact? communicat?	1 julkaisu
Chinal with fulltext	autist* AND child* AND communication skills* OR "so- cial interaction skills" "sup- port" OR" child development disorder" OR" social skills" OR Pecs* OR"AAC" CHILD*OR pic- tures* OR "sup- port" OR inter- action* "OR "communica- tion methods*	2 julkaisua
Manu- aalinen haku: Google Scholar	autism spec- trum disorder interaction sup- port methods pecs "aac"	1 julkaisu
Lopullinen aineisto yh- teensä		7 julkaisua

8 Tutkimusaineiston analyysi

Tässä kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa tiedonhaku tuotti tutkimuskysymyksen, ”Miten autistisen lapsen vuorovaikutusta tuetaan?”, nähden lopulta tiukan seulan jälkeen yhteensä 7 julkaisua, jotka käsittelivät aihetta eli autistisen lapsen vuorovaikutuksen tukemisen keinoja. Kirjallisuuskatsauksessa on mukana 4 artikkelia, 1 kirja, 1 tutkimus ja 1 systemaattinen kirjallisuuskatsaus. Tiedonhaussa ikärakennetta tarkennettiin erityisesti 3- 7- vuotiaisiin lapsiin sekä ajanjakso vuosille 2009 – 2017, jotta saataisiin mahdollisimman uutta tietoa. Tutkimusnäyttöä autismin kuntoutusmenetelmien vaikuttavuudesta on olemassa niukasti. Nykyisin autismikirjon lasten varhaiskuntoutuksella nähdään olevan merkitystä. Kuitenkin heidän diagnosointi aloitetaan vasta 3- 4- vuotiaan iässä.

Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa käytettiin narratiivista menetelmää, jota Johansson (2007, 4 – 5) kuvaa asiantuntijan tai asiantuntijoiden tekemää koostetta tietä aihealueelta jo olemassa olevasta tutkimustiedosta.

Lopulliseen kirjallisuuskatsaukseen otettiin mukaan julkaisuja, joissa kuvattiin autistisen lapsen vuorovaikutusta edistäviä toimintatapoja tai keinoja sekä koottiin yhteen alla olevaan taulukkoon neljä seuraavat tiedot: a) julkaisun nimi ja tekijät, tietokanta b) julkaisun tarkoitus, c) keskeiset menetelmät sekä d) muita huomioitavia asioita autistisen lapsen vuorovaikutusta tukevien menetelmien näkökulmasta.

Taulukko 3 Kirjallisuuskatsaukseen mukaan otetut julkaisut

Julkaisun nimi ja tekijät Tietokanta	Julkaisun tarkoitus	Keskeiset menetelmät	Muuta huomioitavaa autistisen lapsen vuorovaikutusta tukevien menetelmien näkökulmasta
Autistisen käyttäytymisen monitekijäinen tausta. Castrén Maija, Kylliäinen Anneli. Katsausartikkeli. Suomen lääkärilehti. 2013. Medic	Kuvata autismikirjon taustaa	Havainnoinnissa kiinnitetään huomiota vuorovaikutustaitoihin, kommunikatio- ja keskustelutaitoihin sekä leikkitaitoihin	Mahdollisimman varhain aloitettu kuntoutus parantaa perheen elämänlaatua ja vähentää käyttäytymisen tuomaa haittaa
Kasvot, katse ja autismi. Kylliäinen Anneli, Hietanen Jari K. Katsausartikkeli. Suomen Lääkärilehti. 2013. Medic	Kuntoutuksen merkityksen kuvaus katsekäyttäytymisen kehittämisessä.	Uusimmat kuntoutustutkimukset korostavat varhaiseen vuorovaikutukseen kannustamista ja erityisesti vanhemman ohjaamista vuorovaikutuskuntoutukseen	Oma-aloitteisen sosiaalisen motivaation herättäminen toisen henkilön kasvoja ja silmiä kohtaan
Autististen lasten ja nuorten hoito ja kuntoutus. Koskentausta, Terhi, Sauna-Aho Oili, Varkila-Saukkola Leila. Katsausartikkeli. Suomen Lääkärilehti. 2013. Medic	Tutkimusnäyttöä autismin kuntoutusmenetelmien vaikuttavuudesta on niukasti, kuitenkin kuntoutus kannattaa aloittaa jo varhain	Kuntouttava strukturoitu ympäristö	Kokonaisvaltainen kuntoutus huomioi sekä paikalliset olosuhteet, että perheen resurssit. Lapselle pyritään luomaan kuntouttava ympäristö, jossa strukturoinnin avulla lapsi pysyy hahmottamaan aikaa, jäsentämään erilaisia toimintoja ja toimimaan vuorovaikutusta kotona ja päivähoitodossa
Understanding autism in the early years Perepa, Prithvi Tekstiaineisto. 2013. Melinda	Kirja lasten autismin kirjon ymmärtämiseen. Autismikirjon lasten vaikeuksia sosiaalisessa viestinnässä ja vuorovaikutuksessa, mielikuvituksessa ja ajattelussa. Käytännön strategioita autismikirjon lasten kanssa työskenteleville ja vanhemmille lasten tukemiseen ja ohjaamiseen.	AAC PECS Kuvat Visuaaliset keinot Moniammatillinen yhteistyö perheen kanssa Leikin ohjaus	Perheen kanssa tehtävä yhteistyö on tärkeää, autististen lasten edistymisessä niin kotona kuin muissa oppimisympäristöissä. Kuntoutuksen ohjaajan rooli on olla tukena kuuntelemissa ja ohjaamassa kohti asianmukaisia tukipalveluja.

Julkaisun nimi, tekijät Tietokanta	Julkaisun tarkoitus	Keskeiset menetelmät	Muuta huomioitavaa autistisen lapsen vuo- rovaikutusta tukevien menetelmien näkökul- masta
<p>Social-communicative effects of the Picture Exchange Communication System. Anna Lerna, Dalila Esposito, Massimiliano Conson, Luigi Russo, Angelo Massagli. 2012.</p> <p>Tutkimus</p> <p>Chinal full text</p>	<p>(PECS) on yleinen menetelmä ei-verbaalisten autististen lasten kuntoutuksessa.</p> <p>Kuitenkin on vähän empiirisiä todisteita saata- villa PECS: n hyödyllisyydestä koskien autistien lasten sosiaalista viestintää. Tarkoituksena tutkia kahden eri lähestymistavan PECS- menetelmän ja tavallisen kielellisen terapian tehokkuutta autististen lasten sosiaalisessa käyttäytymisessä Kaksi esikouluikäistä ryhmää, jaettu PECS- menetelmään ja toinen CLT eli tavalliseen kielelliseen terapiaan</p>	<p>Tutkimuksessa todettiin PECS - kuntoutusmenetelmän parantavan autistisen lapsen sosiaalisia kommunikointitaitoja.</p>	<p>PECS- menetelmän avulla autistinen lapsi osallistui itse tekemiseen, huomioi muita, pyynnöstä aloittaminen, yhteisleikki, vaikka lapsella ei-katsekontaktia.</p>
<p>Communication in Autism Spectrum Disorder: A Guide for Pediatric Nurses Brown, Amanda B.; Elder, Jennifer H. 2014.</p> <p>Artikkeli</p> <p>Chinal full text</p>	<p>Tehokas kommunikointi ja viestintä ovat tärkeitä autistisen lapsen hoidossa. On tärkeää ymmärtää, miten autistisen lapsen kielen kehitys eroaa normaalista kielen kehityksestä ja miten käytännössä häntä voidaan auttaa ja tukea.</p>	<p>Autistista lasta voi tukea vaihtoehtoiset puhetta tukevat ja viestintää parantavat menetelmät (AAC) kuten esim. viittomakieli, tukiviittomat, kuvat, visuaalisuus, tietokoneen hyödyntäminen</p>	<p>Autistiset lapset ovat ainutlaatuisia. Heidän kommunikointityyli eroaa sosiaalisesta normista. Heidän on vaikea ymmärtää kielen vivahteita ja myös ei-verbaalista käyttäytymistä, katsekontakti usein puuttuu.</p>
<p>The role of augmentative and alternative communication for children with autism: status and future trends. Neuropsychiatr Dis Treat. Iacono, T., Trembath, D., Erickson, S. 2016</p> <p>Systemaattinen kirjallisuuskatsaus.</p> <p>Google Scholar</p>	<p>On yhä enemmän näyttöä, vaihtoehtoisten puhetta tukevien menetelmien AAC: n hyödyistä autistisilla lapsilla, mutta on tarpeen saada lisätietoja hyvin suunniteltujen tutkimusten ja laajempien kohdennettujen tulosten kautta.</p>	<p>Viime vuosikymmeninä on tehty tutkimuksia, jotka tarjoavat empiiristä tukea puhetta tukevan ja korvaavan kommunikation AAC: n käytön puolesta autistisille lapsille. Näillä lapsilla on kattavia puutteita sosiaalisessa viestinnässä sekä he toistuvat puhetta ja käyttäytyvät ei-normin mukaisesti.</p>	<p>AAC-menetelmän keinot ovat myös tehokkaita vähentämään autististen lasten häiriökäyttäytymistä.</p>

Tutkimusaineisto analysoitiin sisällön teema-analyysin pohjalta. Teema-analyysi etenee aineiston perehtymisen jälkeen nimeämällä sisältölähtöiset teemat, jotka muodostuvat tutkimuskysymyksestä. Teemoilla tarkoitetaan aineistossa ilmeneviä ja toistuvia sisältöjä, joista aineiston pääsisällöt tulevat esille (Stolt ym. 2013, 87). Teema-analyysi voi edetä niin, että alkuperäisistä tutkimuksista etsitään niiden yhtenevyyksiä ja eroja, joista kuvailevat teemat syntyvät. Kuvailevat teemat ovat lähellä alkuperäisiä tutkimusten käsitteitä, mutta tulkinnan kautta on mahdollista luoda analyttisiä teemoja, hypoteeseja, uusia rakenteita ja selityksiä. (Stolt ym. 2013, 87.)

Artikkeleiden analyysiin käytettiin teemoja kuvailevan kirjallisuuskatsauksen täsmennyksen analyysikysymyksen kautta: Mitä konkreettisia menetelmiä / toimintatapoja / hyviä käytäntöjä on löydetty/käytetty autistisen lapsen vuorovaikutuksen tukemiseksi?

Autistien lapsen vuorovaikutusta tukevien menetelmien, toimintatapojen ja hyvien käytäntöjen tunnistamiseksi kirjallisuushaun koottiin teemoittain seuraavasti:

- potentiaallinen väline/toimintatapa tukee autistista lasta
- melko potentiaallinen väline/toimintatapa tukee autistista lasta

Julkaisujen pohjalta nousseet, keskeisimmät teemat autistisen lapsen vuorovaikutuksen tukemisessa on kuvattu taulukkoon 5.

Taulukko 4 Julkaisuista nousseet teemat

Potentiaallinen väline/toimintatapa tukee autistista lasta	Melko potentiaallinen väline/tukee osittain autistista lasta
Varhainen kuntoutus ja kuntouttava strukturoitu ympäristö	Leikin ohjaus
AAC	Kielen kehityksen ymmärtäminen/autistinen lapsi
PECS	Moniammatillinen yhteistyö perheen tukemiseksi

9 POHDINTA

9.1 Kirjallisuuskatsauksen tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tehtävänä oli kartoittaa, miten autistisen lapsen vuorovaikutusta tuetaan. Kirjallisuuskatsauksen tulokset tuovat näkyväksi hyviä keinoja ja menetelmiä, kuten PECS:n ja AAC :n käyttämisen ja visuaaliset keinot autistisen lapsen vuorovaikutuksen tukemiseen arjessa ja yhdessä perheen kanssa. Visuaalisuus on autistiselle lapselle olennainen keino hahmottaa ja kohdata ympärillä oleva maailma. Tuloksista nousi esille myös käytännön strategioita autismikirjon lasten kanssa työskenteleville ja vanhemmille lasten tukemiseen ja ohjaamiseen sekä tarpeeksi aloitetun varhaiskuntoutuksen ja kuntouttavan strukturoidun oppimisympäristön merkitys. Autistisen lapsi hyötyy spontaanisesta kommunikoinnin mahdollistavasta toimintaympäristöstä. Myös aistiärsytysten huomioiminen ja ympäristön muokkaaminen ärsykkeiden vähentämiseksi on tärkeää.

Autistisen lapsen vuorovaikutuksen tukemisessa on keskeistä tunnistaa autismin kirjjon lasten vaikeuksien taustalla olevat tekijät: vuorovaikutuksen, sosiaalisten taitojen ja kommunikoinnin haasteet. Autistisen lapsen vuorovaikutuksessa on tärkeää harjoittaa vuorovaikutustaitoja muiden lasten ja aikuisten kanssa. Autistiset lapset voivat harjoitella vastavuoroisuutta puhetta tukevien vaihtoehtoisten menetelmien avulla. Perepan (2013) teos painottui päälähteeksi, jonka pohjalle teemat luotiin (taulukko 5). Teoksesta nousi esille autismin kirjjon lasten vaikeuksien taustalla olevat tekijät: vaikeudet sosiaalisessa viestinnässä ja vuorovaikutuksessa, mielikuvituksessa ja ajattelussa.

Autismista puhutaan myös autismin kirjosta, mikä on laaja termi, jota käytetään kuvaamaan lapsia, joilla on vaikeuksia sosiaalisessa viestinnässä ja kommunikoinnissa. Autismi taustatekijät ovat kuitenkin vielä tuntemattomia, vaikka tutkimuksissa viitataan biologisiin syihin perustuen geneettisiin linkkeihin ja poikkeavuuksiin aivojen kehittämisessä. (Perepa ym. 2013, 9.)

9.2 Varhainen kuntoutus ja kuntouttava strukturoitu oppimisympäristö

Koskentaustan ym. (2013) ja Lernan ym. (2012) mukaan tutkimusnäyttöä autismin kuntoutusmenetelmien vaikuttavuudesta on vähän, mutta nykyään varhaiskuntoutus on lapsen kehityksen kannalta tärkeää. Castren ym. (2013) ja Kylliäinen ym. (2013) korostavat mahdollisimman varhain aloitettua kuntoutusta autistisen lapsen perheen elämänlaadun parantamisessa ja käyttäytymisen tuoman haitan vähentämisessä.

Autismikirjon häiriöiden lapsilla on vaikeuksia vastavuoroisessa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja kommunikaatiossa sekä rajoittuneet, toistavat käyttäytymisen muodot ja kiinnostuksen kohteet. Brown ym. (2014); Kylliäinen ym. (2013); Castren ym. (2013) kuvaavat kasvoista tehtävien havaintojen olevan keskeistä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Autistisella lapsella on vaikeuksia juuri vuorovaikutuksessa, hän ei motivoitu katsomaan silmiin. Autistiset lapset ovat ainutlaatuisia, niin kuin kaikki lapset. Autistisen käyttäytymisen varhainen tunnistaminen ajoissa mahdollistaa kasvoihin katseen suuntautumisen ja katsekkäyttäytymisen tukemisen. Vanhempia voidaan ohjata käyttämään katsettaan lapsensa vuorovaikutusaloitteiden kannustamiseen. Autistisen lapsen vaikeiden käytösoireiden hallinnassa on tärkeää kokonaisvaltainen kuntoutusote arjessa ja vastavuoroinen vuorovaikutus.

Perepa (2013, 8- 9) kuvaa sitä, että autismin diagnoosiin ei ole olemassa selkeitä ja tarkkoja syitä autismin kaikissa tapauksissa. Autismin epäselvä luonne tekee erityisen vaikeaa joillekin perheenjäsenille hyväksyä asia. Kuntoutuksen ohjaajan roolia miettiessä autistisen lapsen perheen kanssa työskennellessä, on olennaista myös olla se perheen tuki ja kuunteleva ohjaaja, sillä autismiin ei ole yhtä ainoa aiheuttajaa.

Brown ym. (2014) toteavat autististen lasten viestintätavat olevan erilaisia sosiaalisista normeista. Heillä on vaikeuksia ymmärtää kielen eri vivahteita, tunnistaa sanatomia eleitä ja viestejä. Tärkeää olisi myös minimoida ympäristön ärsykkeet. Aistiyliherkät autistiset lapset voivat olla herkkiä valolle, hajuille, tekstiileille, äänille, ei-verbaaliselle käyttäytymiselle (kosketus, eleet). Alla olevassa taulukossa 6 kooste Brown:n ym. (2014) käytännön keinoista viestiä autistisen lapsen kanssa.

Taulukko 5 Käytännön keinoja viestiä autistisen lapsen kanssa

Käytä visuaalisia keinoja mahdollisimman paljon
Hidas puhe, katso lasta, ja puhu matalalla äänellä
Keskity yhteen aiheeseen kerrallaan, toista, muokkaa uudestaan viestisi
Tauot
Anna lapselle aikaa käsitellä tietoa
Käytä konkreettista kieltä; välttää sarkasmia; metaforia, slangia, ja liioittelua
Tarkista ymmärtäminen säännöllisesti
Anna lapsen käyttää AAC-keinoja

Autististen lasten kanssa työskentelevillä/kohtaavilla tulisi olla valmiuksia ottaa vastaan käyttäytymisen purkauksia, tunnistaa ne merkinä turhautumisena ja ennen kaikkea kykyä osata reagoida niihin oikein, tuntien lapsen aiemman käyttäytymishistoria ja olla kärsivällinen. (Brown ym. 2014.)

Perepa (2013, 55) toteaa, että vaikka kuvat ovat yleisesti käytettävissä usealla autistisilla lapsilla, jotkut heistä eivät silti kykene yhdistämään tiettyä kuvaa oikeaan objektiin. Kuntoutuksen ohjaaja tai muu ammattihenkilö voi ohjata ja opettaa vanhempia kuvien käytössä esimerkiksi, miten lapsi voi yhdistää laittaa esiliinan vesileikkiin. Ensin otetaan esille oikea esiliina ja sitten valokuva tai symboli esiliinan sijaan, kun lapsi poimi esiliina-symbolin tai esiliina-kuvaa, annetaan lapselle heti palaute ja sanotaan esiliina ja annetaan kuva/symboli hänelle. Kun autistinen lapsi alkaa liittämään kuvan esiliinaan, siirrytään kauemmaksi ja annetaan lapsen löytää itse aikuisen tai kaverin, jolle hän voi tehdä tämän saman pyynnön itse.

9.3 AAC (Augmentative and/or Alternative Communication Methods)

Tehokas kommunikointi ja viestintä ovat tärkeää autistisen lapsen hoidossa. Brown:n ym. (2014) mukaan on tärkeää ymmärtää, miten autistisen lapsen kielen kehitys eroaa normaalista kielen kehityksestä ja miten käytännössä häntä voidaan auttaa ja tukea.

Iacono ym. (2016); Brown ym. (2014); Perepa (2013,55) kuvaavat viime vuosikymmeninä tehtyjä tutkimuksia, jotka tarjoavat autistisille lapsille empiiristä tukea puhetta tukevan ja korvaavan kommunikaation AAC:n käytön puolesta. Näillä lapsilla on kattavia puutteita sosiaalisessa viestinnässä sekä he toistuvat puhetta ja käyttäytyvät eivormin mukaisesti. Autistista lasta voi tukea vaihtoehtoiset puhetta tukevat ja viestintää parantavat menetelmät (AAC) kuten esim. viittomakieli, tukiviittomat, kuvat, visuaalisuus, tietokoneen hyödyntäminen. Iaconon ym. (2016) mukaan AAC:n hyödyistä tarvitaan vielä enemmän hyvin suunniteltuja tutkimuksia ja laajempia, kohdennettuja tuloksia.

Perepan (2013, 55) mukaan päätös siitä mitä puhetta ja viestintää tukevaa keinoa käytetään, lähtee kunkin lapsen tarpeesta. Kuvapohjaiset ja ääniä tuottavat apuvälineet ovat yhä suosittuja lapsilla, joilla voi olla vaikeuksia jäljitellä tai tehdä motorista suunnitelmaa. Kuvien tai symbolien käyttämisellä on etua kaksikielisille lapsille, jolloin kuvat voidaan nimetä molemmilla kielillä, mikä mahdollistaa lapsen kommunikoinnin perheensä jäsenten kanssa.

Autistisilla lapsilla on vaikeuksia ymmärtää muita ihmisiä ja ennakoida heidän toimintansa. Kyvyttömyys ymmärtää toisten aikomuksia ja tunteita voivat vaikuttaa lasten kykyyn leikkiä ja olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa sekä ymmärtää sanattomia sosiaalisia sääntöjä. Tämä voi tarkoittaa, että joskus autististen lasta pidetään työkeänä tai tuhmana ymmärtämättä mikä on heidän käyttäytymisen takana. Kommunikaatio ei tarkoita pelkästään kykyä puhua, vaan myös eleillä, ilmeillä ja ilmaistaan itseämme muille ja pystymme ymmärtämään toisia ihmisiä.

Autistisilla lapsilla voi olla eritasoisia viestintätaitoja. Kuitenkin puheen tuottaminen ei välttämättä tarkoita, että lapsi pystyy viestintään ja tulee muistaa, että puheen kehitys autistisella lapsella ei välttämättä johda viestintätaitojen kehittymiseen. Autistisilla lapsilla voi olla vaikeuksia esimerkiksi seurata sormeja tai ottaa katsekontaktia. (Perepa 2013, 5 – 6.)

9.4 PECS (Picture exchange communication system)

Lernan ym. (2012) mukaan PECS on yleinen menetelmä ei-verbaalisten autististen lasten kuntoutuksessa. Myös Huuhtanen (2011, 68) havaitsi PECS: n olevan ainoa Suomessa käytössä oleva aloitteellisen ja kommunikoivan itseilmaisun opettamisen menetelmä.

Lerna ym. (2012) testasivat tutkimuksessaan PECS:n vaikutuksia autististen lasten sosiaalisissa kommunikointitaidoissa, saaden samanaikaisesti standardoituja psykometrisiä tietoja, standardoituja toiminnallisia arvioita mukautuvasta käyttäytymisestä sekä tietoa sosiaalisessa-kommunikatiivisista muuttujista strukturoimattomassa ympäristössä.

Lerna ym. (2012) toteavat tutkimuksessaan PECS kuntoutusmenetelmän parantavan autistisen lapsen sosiaalisia kommunikointitaitoja, vaikkakin on vielä vähän empiiristä todisteita saatavilla PECS: n hyödyllisyydestä. PECS- menetelmän avulla autistinen lapsi osallistui itse tekemiseen, huomioi muita, aloitti pyynnöstä toimimisen, leikki yhdessä toisten lasten kanssa, vaikka lapsella ei ollut katsekontaktia.

Perepa (2013, 37 - 38) kehoittaa, autismikirjon lapsen katsekontaktin kehittämistä sosiaalisen vuorovaikutuksen aikaansaamiseksi. Tällöin on tärkeää myös varmistaa, että myös toinen osapuoli katsoo lasta silmiin. Jos autisinen lapsi lähestyy kuvakortin kanssa henkilöä ja taputtaa häntä saadakseen huomion, tämän tulisi katsoa lasta ensin silmiin ja vasta sitten vastata pyyntöön. Tällaisen strategian käyttäminen voi auttaa autismikirjon lasta ymmärtämään, että toisen täytyy katsoa ensin silmiin, jotta hän voi täyttää lapsen toiveet.

Picture Exchange Communications eli PECS: n tarkoituksena on opettaa spontaania ja toimivaa viestintää. PECS: n eri vaiheita opetetaan lapsille porrastetusti. Pääpaino PECS: ssä on opettaa autistiselle lapselle pyytämisen taito, jotta hän saa halutun asian. PECS auttaa joillakin autistisilla lapsilla puheen kehittymistä. Vaihtoehtoisen kommunikointikeinojen käyttämistä on tärkeä käyttää ja siihen myös kannustaa. (Perepa 2013, 56.)

9.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen reliaabelius tarkoittaa, että tulokset ovat toistettavia ja analyysi johdonmukaista, kun taas validiudella tarkoitetaan tutkimusmenetelmän kykyä mitata niitä asioita, joita sen on tarkoitus mitata (Hirsjärvi ym. 2003, 216 - 218).

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen aihepiiri oli suhteellisen kapea, koska näyttöön perustuvaa tutkimustietoa löytyi suhteellisen vähän. Vaikkakin nykyään autismikirjon lasten varhaiskuntoutusta pidetään kuitenkin tärkeänä. Teoreettinen viitekehys korosti autistisen lapsen puhetta tukevien kommunikaatiokeinojen ja visuaalisuuden tärkeyttä, mikä myös vastasi saatuihin tutkimustuloksiin. Tuloksissa samat teemat toistuivat eri aineistojen kesken.

Kangasniemi ym. (2013, 297 - 298) kuvaavat luotettavuuden lisääntyvän keskeisen aineiston valitsemisen kautta sekä tutkimuskysymyksen ollessa selkeä ja hyvin aseteltu. Tutkimuskysymys asetettiin mahdollisimman selkeästi. Opinnäytetyössä haettiin julkaisuista keinoja autistisen lapsen vuorovaikutuksen tukemiseen. Aineisto on määriteltä koskemaan lapsuusiän autismia ja rajattu kuvamaan autistisen lapsen kommunikoinnin haasteita ja keinoja tukea vuorovaikutusta. Luotettavuus on varmistettu esittämällä kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tiedonhakuprosessi vaiheittain tarkasti ja tekemällä sisällön analyysi teema-analyysinä julkaisuista nousseiden teemoilla tutkimuskysymyksen pohjalta. Julkaisuissa toistui samat autistisen lapsen vaihtoehtoisien puhetta ja kommunikaatiota tukevien menetelmien käyttö.

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksessa hyödynnettiin laajasti eri tietokantoja sekä eri hakusanoja, että sanakatkaisuja niin suomeksi kuin englanniksi. Kirjallisuushakua toteutettiin huolellisesti ja läpinäkyvästi. Apuna käytettiin Jyväskylän ammattikorkeakoulun kirjastoinformaatikoiden osaamista, mikä lisää hakuprosessin luotettavuutta ja kattavuutta. Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa on käytetty suomalaisten ja ulkomaalaisten sosiaali- ja terveysalan julkisyhteisöjen julkaisuja. Kirjallisuushaussa on tehty myös tarkennettu käsihaku Google Scholarin kautta. Mukaan otetuista julkaisuista on tehty taulukko, mikä helpotti tutkimuksen käsittelyä.

Tiedonhaussa oli hankalaa autismiin liittyvä käsitteiden kirjavuus, kuten autismi, lasten autismi, autismitermit, autistiset piirteet. Tietokannoissa hakutermeillä yhdistelemisessä sai olla tarkkana, jotta kaikki termit saatiin mukaan hakuun.

Sisäänotto- ja poissulkukriteerit auttoivat tarkentamaan ja jäsentämään hakua tietyille kohderyhmälle eli autismitermit lapsille iältään 3- 7-vuotiaat. Haluttiin myös mahdollisimman tuoretta tietoa, joten haku rajattiin vuosien 2009 – 2017 väliin. Tutkimusanalyysiin valikoitui julkaisuja, jotka vastasivat annettuun tutkimuskysymykseen. Tämä parantaa osaltaan opinnäytetyön luotettavuutta.

Opinnäytetyön eri vaiheissa on pyritty toimimaan eettisesti ja tavoitteena on ollut kunnioittaa muiden tekijöiden tekemää työtä ja saavutuksia. Opinnäytetyössä käytetyistä lähteistä löytyvät asianmukaiset lähdeviittaukset ja -merkinnät. Englanninkielistä aineistoa käytettäessä voi pieni mahdollisuus olla käänkövirheisiin. Aineisto on suhteellisen uutta, alle 10-vuotta vanhaa. Internet-lähteistä käytettiin vain luotettavia lähteitä. Henkilöllisyys ei myöskään paljastu tässä kirjallisuuskatsauksessa.

Tutkimuksen tuloksista voidaan tehdä johtopäätöksiä, mutta ne ovat sidottu aikaan ja paikkaan, tutkijaan. (Saaranen & Kauppinen, 2006.). Opinnäytetyössä on vain yksi näkökulma tutkittavaan asiaan, koska opinnäytetyö on tehty yksin. Jos mukana olisi ollut useampi tekijä, näkökulma ja tietokantojen hakeminen olisi voinut olla erilainen ja kirjallisuuskatsauksen luotettavuus olisi kenties kattavampi.

9.6 Tutkimuksen hyödynnettävyys ja jatkotutkimusaiheet

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tuloksista käy ilmi vaihtoehtoisten puhetta ja kommunikaatiota tukevien menetelmien arjessa käyttämisen tärkeys. Yhteistyö perheen ja moniammatillisen tiimin kanssa on tärkeää autistisen lapsen varhaisessa kuntoutuksessa. Moniammatillinen yhteistyö ja vertaistuki auttavat myös autismitermit lapsen vanhempia hyväksymään toistensa vanhemmuuden tavat toimia. Autismi näkyy joka perheessä ja perheenjäsenten välillä eri tavalla. Kommunikoinnin menetelmät ovat tärkeässä roolissa toimivan vuorovaikutuksen luomisessa. Autistisen lapsen varhaiskuntoutuksessa on ensisijaista tukea ja auttaa lasta kehittämään hyväksyttävät kommunikointi- ja sosiaaliset taidot.

Tämä kirjallisuuskatsaus toi myös jotain uutta ajateltavaa. Perepa (2013,39) totesi Ryan & CHarragainin (2010) tutkimuksesta käyvän ilmi, että autismikirjon lapsella oli taipumus keskittyä katsomaan kasvoista suun aluetta ja siten hän voi tulkita tunteita väärin.

Autismikirjon lapselle on tehokkaampaa opettaa ymmärtämään tunteita käyttäen erityisiä hahmoja, sarjakuvia kuin näyttää kuvaa koko kasvoista. Nämä keinot voivat auttaa autismikirjon lasta keskittymään ääneen ja kehonkieleen, eikä vain kasvojen ilmeisiin. Yhtenä jatkotutkimusaiheena voisi olla tarkennettu tutkimus vaihtoehtoisten puhe- ja kommunikaatiomenetelmien käytöstä lpadin kanssa päivähoidossa ja koulussa. Tietoteknistyminen kuitenkin on tätä päivää myös autististen lasten kuntoutusmenetelmien käytössä.

Lähteet

Autismikirjo. N.d. Autismiliitto. Viitattu 2.2.2017.

<http://www.autismiliitto.fi/autismikirjo>.

Autististen lasten ja nuorten hoito -ja kuntoutus.2013. Potilaan lääkärilehti. Viitattu 27.11.2016. <http://www.potilaanlaakarilehti.fi/artikkelit/autististen-lasten-ja-nuorten-hoito-ja-kuntoutus>.

Brown, A.B., Elder, J.H. 2014. Communication in Autism Spectrum Disorder: A Guide for Pediatric Nurses. Pediatric Nursing (PEDIATR NURS), Sep/Oct2014; 40(5): 219-225. (7p). Viitattu 5.3.2017.

<http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jamk.fi:2048/ehost/detail/detail?sid=3757342b-fb67-4fa1-ae19-9317b90bc2c2%40session-mgr4010&vid=0&hid=4204&bdata=JnN-pdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=103907383&db=c8h>.

Castrén M., Kylliäinen, A. 2013 Autistisen käyttäytymisen monitekijäinen tausta. Katsausartikkeli. Suomen lääkärilehti. Viitattu 5.3.2017.

<http://www.fimnet.fi.ezproxy.jamk.fi:2048/cl/laakarilehti/pdf/2013/SLL82013-569.pdf>.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13., osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Huhtanen, K. (toim.) 2011. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Kehitysvammaliitto ry. Kouvola: Solver Palvelut Oy.

Iacono, T., Trembath, D., Erickson, S. 2016. The role of augmentative and alternative communication for children with autism: current status and future trends. Neuropsychiatr Dis Treat. 2016; 12: 2349–2361. Viitattu 6.3.2017.

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5036660/>.

Inspire. 2016. What we do. Viitattu 27.11.2016.

<https://inspire.org/mt/what-we-do/education/>.

Johansson, K., Axelin, A., Stolt, M, Ääri, R-L. (toim.) 2007. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Turun Yliopisto. Hoitotieteen julkaisuja. Tutkimuksia ja raportteja. A:51/2007. Turku: Turun Yliopisto 2,4.

Jordan, R.2001. Autistic Spectrum Disorders. An Introductory Handbook for Practitioners. London: David Fulton Publishers.

Jyväskylän ammattikorkeakoulu. 2017. Janet. Selaile tietokantoja. Viitattu 2017.

1.2.2017. <https://janet.finna.fi/Browse/Database>.

Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S-M., Pietilä, A-M., Jääskeläinen, P & Liikainen, E. 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. Hoitotiede 25 (4).

Kerola, K., Kujanpää, S. & Timonen, T. 2009. Autismin kirjo ja kuntoutus. Jyväskylä. PS-Kustannus.

Koskentausta, T., Sauna-Aho O., Varkila-Saukkola, L. 2013. Autististen lasten ja nuorten hoito ja kuntoutus. Katsausartikkeli. Suomen Lääkärilehti. Viitattu 5.3.2017. <http://www.fimnet.fi.ezproxy.jamk.fi:2048/cl/laakarilehti/pdf/2013/SLL82013-587.pdf>.

Kumpulainen, K., Aronen, E., Ebeling, H., Laukkanen, E., Marttunen, M., Puura, K., Sourander, A. 2016. Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Duodecim.

Kylliäinen, A., Hietanen, J. K. 2013. Kasvot katse ja autismi. Katsausartikkeli. Suomen Lääkärilehti. Viitattu 5.3.2017. <http://www.fimnet.fi.ezproxy.jamk.fi:2048/cl/laakarilehti/pdf/2013/SLL82013-581.pdf>.

Leino-Kilpi, H. 2007. Kirjallisuuskatsaus - tärkeää tiedon siirtoa. Teoksessa Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Johansson, K., Axelin, A., Stolt, M. & Ääri, R-L. (toim.) Turun Yliopisto. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja. Tutkimuksia ja raportteja. A:51/2007. Turku: Turun Yliopisto 2,2.

Lerna, A., Esposito, D., Conson, M., Russo, L., Massagli, A. 2012. Social-communicative effects of the Picture Exchange Communication System (PECS) in Autism Spectrum Disorders. International Journal of Language & Communication Disorders (INT J LANG COMMUN DISORD), Sep2012; 47(5): 609-617. (9p). Viitattu 5.3.2017. <http://web.b.ebscohost.com.ezproxy.jamk.fi:2048/ehost/detail/detail?vid=37&sid=3f685681-925d-4075-bb5f-bc23a2e1ccee%40session-mgr120&hid=128&bdata=JnN-pdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=c8h&AN=104502004>.

Mirenda, P., Iacono, T. Edited 2009. Autism spectrum disorders and AAC. Baltimore: Paul H. Brookes Pub, cop.

Perepa, P. 2013. Understanding autism in the early years. Maidenhead: Open University Press.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. Tutkimuksen arviointi – reflektointia. - Menetelmäopetuksen tietovaranto Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 13.12.2016. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_3_3.html.

Seach, D.2007. Interactive Play for Children with Autism. Routledge.

Stolt., M, Axelin., A, Suhonen., R. (toim.) 2016. Kirjallisuuskatsaus hoitotieteissä. Turun Yliopisto. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja, tutkimuksia ja raportteja. Sarja A73. Turku: Turun Yliopisto,8,87.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. 6. uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.